

TUSSEN FEIT EN FICTIE

OORLOGSFILMS
IN DE KLAS

Wat zien jongeren voor zich als ze aan de Tweede Wereldoorlog denken? Dat beeld wordt grotendeels bepaald door films en series, zoals *Oorlogswinter* en *The Boy in the Striped Pyjamas*. Ze kijken ze thuis of zien ze op school. Oorlogsfilms kunnen diepe indruk maken, maar geven niet per se een correct beeld van de historische werkelijkheid. Is dit erg? En hoe kun je verantwoord oorlogsfilms in de klas gebruiken?

Schindler's List (1993).

Films worden vooral als visualisatie of illustratie van de geschiedenis gebruikt. Er wordt aangenomen dat de films de leerlingen en studenten emotioneel raken waardoor de opgedane kennis meer zou beklijven. In onderzoeken geven docenten aan dat ze zich ervan bewust zijn dat beelden in speelfilms een geromantiseerde representatie van de historische werkelijkheid zijn. Zij hebben daar geen bezwaar tegen, zolang de historische context maar klopt.

Een mooi voorbeeld hiervan is de film *The Pianist*. Deze film is gebaseerd op de memoires van Wladyslaw Szpilman, een overlevende van het getto van Warschau, en staat bekend om zijn historische

authenticiteit. Dit weerhield regisseur Roman Polanski er echter niet van om zijn eigen herinneringen toe te voegen en een fictieve romance met een niet-bestaand karakter te introduceren. Onderzoeker Stefanie Rauch stelt dat deze grens tussen feit en fictie in oorlogsfilms vaak fluïde is. Oorlogsfilms zijn volgens haar zeer krachtig, (juist) doordat ze feiten en verzin-sels vermengen en omdat men vooraf vaak al sterke verwachtingen van de films heeft. Maar er kleeft daarom ook een nadeel aan: het vergt veel voorkennis en mediawijsheid om films goed te kunnen duiden.

KIJKEN NAAR DE OORLOG

Lerarenopleider en hoogleraar Holocaust-educatie Marc van Berkel beaamt dat het

Van boven naar beneden:
The Pianist (2002), *The Boy in the Striped Pyjamas* (2008), *Der Untergang* (2004),
Unsere Mütter, unsere Väter (2013).

belangrijk is om in de klas te leren hoe je kritisch naar oorlogsfilms kunt kijken. Bijvoorbeeld door de leerlingen het inzicht te geven dat speelfilms, net als documentaires, artistieke producties zijn vanuit het perspectief van de regisseur. Van Berkel heeft daarom samen met Stichting Filmeducatie de lessenserie *Kijken naar de oorlog* gemaakt. De serie bestaat uit filmfragmenten uit zes verschillende oorlogsfilms. De fragmenten laten leerlingen en studenten op drie niveaus naar een filmfragment kijken: filmisch, symbolisch en historisch. Bij de filmische laag analyseert de leerling of student verschillende bouwstenen van de filmtaal. Denk aan regie, beeldovergangen, camerabewegingen, geluid en montage. Bij het symbolische niveau wordt er met name gekeken naar de dieperliggende maatschappelijke of ideologische betekenissen achter de beelden. Bij het historische niveau staat de vraag centraal hoe de filmische ingrepen en de toegepaste symboliek de perceptie van de historische werkelijkheid hebben beïnvloed.

HISTORISCHE FEITEN

De zes films zijn zeer verschillend en komen in veel lijstjes van meest gebruikte films in de klas voor. Sommige films zoals *Der Untergang* staan erom bekend vrij dicht bij de historische feiten te blijven, terwijl de film *The Boy in the Striped Pyjamas* niet alleen gebaseerd is op een fictief verhaal, maar het ook nog eens niet al te nauw neemt met de feiten. Het gebruik van deze film voor educatieve doeleinden wordt door de *International Holocaust Remembrance Alliance* (IHRA) zelfs pertinent afgeraden, tenzij deze volledig als middel voor de ontwikkeling van mediawijsheid wordt ingezet.

THE BOY IN THE STRIPED PYJAMAS NEEMT HET **NIET AL TE NAUW** MET DE **FEITEN**

Dit dwingende advies doet de IHRA mede omdat uit Engels onderzoek blijkt dat deze film niet alleen tot onjuiste kennis leidt, maar ook tot problematische beeldvorming over de Holocaust. Dit komt volgens Rauch omdat kijkers de neiging hebben om fragmenten te veralgemeniseren tot grotere principes. Zo weet de jonge hoofdrolspeler in *The Boy in the Striped Pyjamas* bijvoorbeeld niet van het bestaan van de kampen, wat in werkelijkheid zeer onwaarschijnlijk was. Het gevolg hiervan is dat kijkers denken dat veel Duitsers niet van de kampen wisten.

Tegelijkertijd wordt de film door velen als mooi en aangrijpend gezien. Het plaatst docenten daarmee voor een dilemma. Door het ontroerende karakter van de film blijft de film de kijker bij en staat deze er wellicht meer voor open om meer over de Holocaust te leren. Maar het zijn volgens Rauch juist deze esthetische filmbeelden en de geësceneerde fictie die het beeld op de historische werkelijk vertroebelen.

VOORDELEN

Ondanks de mogelijke complexiteit van het gebruik van films in het klaslokaal, zitten er ook zeker voordelen aan. Zo benadrukt de IHRA dat de vaak persoonlijke benadering (van Holocaustslachtoffers) in films een specifiek inzicht in de aard en de gevolgen van de vervolging op een mensenleven kan laten zien. De films kunnen daarnaast kritisch denken over historische verhalen en historisch bewustzijn bevorderen, interdisciplinair leren over de Holocaust mogelijk maken en leerlingen helpen om discriminatie en racisme te herkennen. Ook helpt het leerlingen en studenten meer te leren

over beeldcultuur en tijdsbesef, ontwikkelen ze mogelijk meer empathisch vermogen en leren ze causaal redeneren. Een film geeft bovendien altijd een beeld van de tijd waarin deze is gemaakt en dat kan weer een aanleiding zijn voor een interessante discussie. De IHRA benadrukt wel dat het gebruik van speelfilms over de Holocaust nooit een vervanging kan zijn van het lezen van gedegen onderzoek over de historische gebeurtenissen. ■

Tips

Het gebruik van film in de klas is al met al een krachtig instrument met voor- en nadelen. Daarom is het belangrijk om vooraf goed te bedenken hoe een film(fragment) het beste ingezet kan worden en welke begeleiding deze nodig heeft, afhankelijk van de klas die je lesgeeft. Een aantal tips:

- Stel van tevoren vast wat leerlingen of studenten al weten van het onderwerp dat je wilt adresseren, zodat je weet hoeveel context en/of historische kennis nodig is om de film te kunnen begrijpen;
- Bedenk vooraf welk thema je wilt uitlichten (bijvoorbeeld verraad, verzet of vervolging). Bepaal vervolgens welk perspectief je daarbij wilt laten zien: dader, slachtoffer of omstander. Wees je ervan bewust dat je bij een keuze van een perspectief maar één representatie daarvan laat zien en bovendien de andere perspectieven niet toont. Meerdere perspectieven behandelen heeft de voorkeur;

- Films zijn grofweg in drie lagen te bekijken: filmisch, symbolisch en historisch. De eerste twee lagen zijn feitelijk een vorm van mediawijsheid. Houd er rekening mee dat veel leerlingen nog weinig getraind zijn om op deze manier te kijken. Neem hier de tijd voor;
- Wees je ervan bewust dat film-makers vaak hoofdpersonen laten zien die symbool staan voor een hele groep mensen. Benoem dit fenomeen en licht het toe;
- Houd er rekening mee dat jongeren hun bestaande interesses, waarden, afkomst en beelden meenemen terwijl ze een film bekijken;
- Hoewel jongeren vaak beter in een film komen door deze helemaal te zien, brengt dit als risico met zich mee dat er weinig kritisch naar de film wordt gekeken. Het klassikaal vertonen van geselecteerde fragmenten met als doel iets specifiek uit te lichten verdient de voorkeur;
- Laat jongeren niet onbegeleid en zonder opdrachten naar een film kijken. Gebruik film in combinatie met andere bronnen en als uitgangspunt voor discussie over feit en fictie, en voor reflectie op het heden.

Ga aan de slag met de lessenserie *Kijken naar de oorlog*

